

КІБЕРБЕЗПЕКА

УДК 004 + 614.8

DOI: [https://doi.org/10.32515/2664-262X.2023.7\(38\).1.16-21](https://doi.org/10.32515/2664-262X.2023.7(38).1.16-21)

К.М. Марченко, доц., канд. техн. наук, **О.В. Оришака**, доц., канд. техн. наук
Центральноукраїнський національний технічний університет, м Кіровоградський, Україна
e-mail: k_marchenko@i.ua

Інформаційна безпека життєдіяльності людини і суспільства в умовах війни

У статті розглянуті аспекти інформаційної війни як невід'ємної складової гарячих війн. Проаналізовані механізми інформаційного впливу на свідомість людини та масову свідомість. Окреслені особливості інформаційної війни в умовах широкомасштабних військових дій в Україні. Наголошується, що інформаційна зброя приводить до сумірних наслідків із військовою зброєю та є різновидом зброї масового враження. Запропоновані інструменти та засоби протидії інформаційній агресії для людини та суспільства.

інформаційна безпека, інформаційна війна, безпека життєдіяльності, свідомість, інформаційний вплив, інформаційна агресія, медіа-грамотність

Постановка проблеми. Широкомасштабна війна, розпочата в Україні, викликала інтенсивний сплеск інформаційної агресії та інформаційної конфронтації, хвилі якої розповсюдилися практично по всьому світу. Штучно підготовлена інформація використовується як зброя, яка діє не менш ефективно, ніж армійське озброєння. Інформаційні війни, які у всі часи велися таємно та підступно, перейшли у фазу відкритості, відвертості та боротьби на знищення.

Метою інформаційної зброї перш за все є свідомість людини та масова свідомість. Ті, хто практикує використання інформаційної зброї, добре знаються як на людській психології, так і на психології людських колективів та мас.

Інформаційна безпека життєдіяльності людини й суспільства в умовах інтенсивної інформаційної війни стає першопріоритетною задачею, як запорука безпеки фізичної.

Таким чином, розробка методів та заходів з інформаційної безпеки людини й суспільства та протидії інформаційній агресії в умовах війни є **актуальною задачею**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із перших, хто започаткував поняття інформаційної війни був канадський культуролог, філософ М. Маклюен, який у 1960 роках написав: "Істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації".

Історію виникнення та еволюції інформаційних війн досліджено у роботі Я.М. Жаркова [1], Особливості сучасних інформаційних війн вивчали Г. Почепцов [2] та О.В. Курбан [6]. Соціально-правовим аспектам інформаційної безпеки приділено увагу в роботах Б.В. Остроухова та Б.М. Петрика [3]. Теоретичні основи та методологію інформаційних війн розвинені у дослідженнях О.В. Курбан [4]. Питання протидії інформаційним війнам підняті у роботі О.Г. Додонова [5]. Дослідження В. О. Жадька спрямовані на проблеми інформаційної безпеки в умовах гібридної війни, безперечною складовою якої є війна інформаційна [9].

Аналіз наукових робіт у сфері інформаційних війн показав недостатність досліджень з забезпечення інформаційної безпеки життєдіяльності людини та суспільства, що стає особливо актуальним в умовах "гарячої" війни.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо деякі механізми інформаційного впливу на людину та суспільство.

У свідомій діяльності людини первинною завжди була й є ідея - певне уявлення про бажане, про кінцевий або проміжний результат діяльності. В результаті дії людини набувають характеру цілеспрямованості. Усвідомлення, опис бажаного є інформацією, тому можна впевнено стверджувати, що інформація первинна у людській діяльності. Після того, як ідея з'явилася у свідомості людини та була прийнята до реалізації, у тій же свідомості людина починає цю ідею розвивати, конкретизувати, уточнювати, і, разом з цим, розвивається й інформація. Таким чином, бачимо, що прийняття та реалізація ідей та інформації відбувається через свідомість. Масова ж свідомість людей, які утворюють певний колектив, служить колективній реалізації ідей.

Слід зазначити, що людина не завжди слідує своїм ідеям - ідеї можуть бути делеговані зовні. Для того, щоб людина щось здійснила, зовнішня ідея повинна стати для неї привабливою, такою, що приносить задоволення або певну вигоду, або ж такою, яка допомагає уникнути небезпеки, навіть фатальних втрат, тому є практично безумовною для реалізації. Тобто для впровадження ідей у людську свідомість та подальшої їх здійснення, автор ідеї користується тими мотивами, які для виконавця є актуальними. Боротьба відбувається за людську свідомість, за виконавців ідей.

З тих пір, як на Землі зародилися такі викривлення, як особиста вигода та брехня, для досягнення корисних цілей використовується маніпуляція свідомістю. Зокрема, привертається увага до того, що бажане та вигідне, бо ж, як відомо, куди спрямована увага, туди спрямовується й енергія. Енергія далі може виступати в різних формах - від подальшого розповсюдження наданої інформації до фізичних та грошових витрат. Для того, щоб ідея стала привабливою або навіть необхідною, використовується сугестія - навіювання (цілеспрямований вплив на волю й почуття людини).

Якщо влада одної країни хоче поглинути іншу країну з метою захоплення її ресурсів або територій, ідеологи створюють в обличчі цільової країни ідею, образ зовнішнього ворога. Ця ідея, як правило, підкріплюється штучно створеними конфліктами, які викликають у виконавців - власного населення такі емоції, як образ, обурення, гнів, жагу помсти, ненависть, ворожнечу тощо. Підігрівання емоцій, інформаційне накачування емоційної бульбашки, нацьковування служить для виведення інертної людської маси з рівноваги. Виконавець, засліплений такими емоціями, вже сам просить у влади зброю, щоб піти помститися.

Світогляд людини базується на апріорній інформації, і у своєму житті більшість людей сприймають світ скрізь набір своїх персональних та масових уявлень, тобто опосередковано. Постійне зростання обсягів інформації, якими оперує сучасна людина, приводить до зміщення балансу у її житті між реальним та віртуальним, інформаційним світом. Отже, і вплив інформації на пріоритети людини, її поведінку та вибір значно зростає.

Дуже важливою є можливість з використанням сучасних інструментів інформаційного впливу спрямовано змінювати як бачення людськими спільнотами окремих ситуацій, об'єктів та подій, так і глобальну картину світу в цілому, культури та самі умови існування людського колективу. І тут ми наближуємося до головної мети інформаційної боротьби та інформаційних війн: розповсюдження і підсилення окремими групами свого економічного та владного впливу, тотальний контроль над всіма видами ресурсів, включаючи й людські.

Таким чином, інформація, інформаційний вплив, а згодом й інформаційні війни стали вагомим чинником перерозподілу територій та впливу імперій, засобом

геополітичного протистояння [7].

Інформаційний аспект протистояння та боротьби між державами просліджується з давніх часів. Зокрема, китайський воєначальник Сунь-Цзи наголошував: "Підкорити суперника без бою – ось вінець мистецтва". За висловом Наполеона Буонапарта, "чотири газети зможуть принести ворогові більше зла, ніж стотисячна армія".

З поширенням мережі Інтернет та створенням соціальних мереж включення людей до спільного інформаційного простору значно зросло. Інформаційні війни стають все більш широкомасштабними з мільйонними колективами учасників, а нові види інформаційних ресурсів, наприклад, мас-медіа, використовуються як нові види інформаційної зброї [6, 9].

В інформаційній війні, яка в умовах широкомасштабних військових дій в Україні стала не менш гарячою, очевидні нові риси та особливості:

- відкритість та відвертість інформаційних впливів;
- глобальність інформаційної війни;
- загострення інформаційних сутичок, суперечок, спорів;
- інтенсивність інформаційних атак;
- спроби інформаційним шляхом вивести з дії військові та інфраструктурні об'єкти, зокрема, щільні та чисельні хакерські атаки;
- агресивність інформаційних дій;
- інформаційне насильство;
- жорстке обмеження в доступі до інформації;
- політизованість інформації, спрямована на досягнення певних політичних (читай економічних) цілей;
- значна поляризованість інформації, що полягає у поданні діаметрально протилежних думок, фактів та висновків і є слідством конфронтації;
- зростання частки емоційного забарвлення та суб'єктивного трактування відносно до частки фактів.

З огляду на масштабність інформаційного впливу на окремі спільноти та на світове суспільство в цілому, а також та на руйнівні наслідки, можна впевнено стверджувати, що інформація є одним із видів зброї масового враження [9].

Інформація, як зброя, призвела до більших руйнувань, ніж зброя військова, адже вона, по-перше, стала витоком та причиною агресії, по-друге, крім спричинених завдяки ній вбивства та фізичним руйнуванням, вона здійснює як індивідуальні, так і широкомасштабні руйнування на моральному та психічному рівні, руйнуючи душі людей та основи суспільства.

Слід зауважити, що злочини інформаційної війни є не менш, а можливо й більш тяжкими, ніж військові злочини. Таким чином, важливим є реформування законодавства з метою підсилення відповідальності за інформаційні злочини, зокрема, за розпалювання ворожнечі та насильства з використанням інформаційних засобів, особливо, якщо це привело до загибелі людей, втрати ними здоров'я, руйнування моральних, духовних та культурних цінностей, до значних матеріальних втрат.

Найкращою зброєю в інформаційному протиборстві є відкрита, правдива, достовірна й неупереджена інформація, беззаперечні факти, які в достатній мірі, всебічно висвітлюють ту чи іншу подію. Висвітлення ж ситуації лише з одного боку, навіть у правдивих фактах може бути кваліфікованим як цілеспрямований інформаційний вплив на суспільство.

Для людини найкращим "рятувальним кругом" у вирі інформації є зосередження на "ближній" інформації: власне самопочуття, нагальні потреби, навколишня обстановка, стан людей, які поруч. Адже саме в це коло людина може привнести

конструктивні зміни, рішення, допомогти собі та тим, хто поруч.

Щодо "дальньої" інформації та віддалених проблем, людині, яка стикається з інформацією, слід запитати себе: "Чи можу я вплинути на це? Чи можу сприяти вирішенню цих проблем?", а далі перенести акцент на конкретні дії або свідому бездіяльність, щоб уникнути психічного перенавантаження. Тільки конкретний свідомий вибір, свідоме рішення по відношенню до інформації здатні розрядити психічну напругу.

Щоб не потонути в безмежному океані інформації, не бути захопленим потужними інформаційними потоками, треба свідомо спостерігати за цим океаном "з берега", вміти відсторонюватися, дистанціюватися від токсичної руйнівної інформації, розототожнюватися з нею.

При контакті з інформацією слід сприймати факти, відкидаючи емоційне забарвлення, вмикаючи такий механізм, як фільтрування. Важливо брати до уваги факти, що висвітлюють події з різних боків, усвідомлюючи інтереси та мотиви всіх учасників. «Неможливо вирішити проблему на тому самому рівні, на якому вона виникла. Потрібно стати вище цієї проблеми, піднявшись на наступний рівень» - сказав одного разу Альберт Ейнштейн.

Найкращими способами протидії інформаційним впливам та агресії є

- надання правдивої всебічної інформації;
- навчання населення у вигляді проходження курсів з інформаційної безпеки;
- індивідуальні тренінги, особливо відповідальних осіб;
- підготовка тренерів з інформаційної безпеки;
- широка пропаганда та розвинення інформаційної культури в інформаційному суспільстві;
- інформаційний лікбез, медіа-освіта [9] - школи та курси інформаційної грамотності для населення;
- навчання правилам інформаційної гігієни, розсудливості та розбірливості при контакті з інформацією.

Зокрема, необхідно вчити громадян критичному мисленню та розпізнаванню негативних інформаційних впливів, маніпулювання, дезінформації, фальсифікації тощо.

Висновки:

1. Інформаційна війна є невід'ємною складовою сучасної "гарячої" війни.
2. Свідомість людини та особливо масова свідомість є головною ціллю інформаційних впливів.
3. Інформаційна безпека людини є запорукою її безпечної життєдіяльності.
4. Головним засобом протидії інформаційній агресії є поширення правдивої інформації, дійсних фактичних даних, які всебічно та об'єктивно висвітлюють події у світі.
5. Навчання громадян правилам інформаційної безпеки та медіа-грамотності є запорукою безпеки, благополуччя, єдності та сталого розвитку суспільства в цілому.

Список літератури

1. Історія інформаційно-психологічного протиборства : підруч. / Я.М.Жарков та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф., засл. юриста України Є.Д.Скулиша. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. 212 с.
2. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Вид. 2-ге, допов. Київ : КиєвоМогила акад., 2016. 502 с.
3. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): підруч. / Остроухой Б. В. та ін. ; за заг- ред. Є. Д. Скулиша. Київ : КНТ, 2010. 776 с.

4. Курбан О. В. Теорія інформаційної війни: базові основи, методологія та понятійний апарат . *Наук. журнал «ScienceRise»*. 2015. № 11(1). С. 95-100.
5. Горбулін В.П., Додонов О.Г., Ланде Д.В. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання: монографія. Київ : Інтертехнологія, 2009. 164 с.
6. Курбан О.В. Сучасні інформаційні війни в мережевому он-лайн просторі: навч. посіб. Київ: ВІКНУ, 2016. 286 с.
7. Рудницька У.І. Інформаційні війни як засіб геополітичного протистояння . *Гуманітарний журнал*. 2015. № 1-2. С. 134-139.
8. Бабенко Ю. Інформаційна війна – зброя масового знищення! URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/> (дата звернення: 02.03.2023).
9. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки : навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька ; ред.-упор. : О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 356 с.

References

1. Zharkov, Ia.M., Kompantseva, L.F., Ostroukhov, V.V., Petryk, V.M., Prysiazhniuk, M.M. & Skulysh Ye.D. (2012). *History of informational and psychological struggle*. Ye.D. Skulysha (Ed.). Kyiv : Nauk.-vyd. viddil NA SB Ukrainy [in Ukrainian].
2. Pocheptsov, H. (2016). *Modern information wars*. (2d ed.) . Kyiv : KyievoMohyl. akad. [in Ukrainian].
3. Ostroukhai B. V., Petryk B. M., Prnsiazhniuk M. M. et al. (2010). *Information security (social and legal aspects)*. Ye. D. Skulysha (Ed.). Kyiv : KNT [in Ukrainian].
4. Kurban, O.V. (2015). Teoriia informatsiinoi viiny: bazovi osnovy, metodolohiia ta poniatynyi aparat [The theory of information warfare: basic foundations, methodology and conceptual apparatus]. *Nauk. zhurnal «ScienceRise» – Scientific magazine "Science Rise", 11(1)*, 95-100 [in Ukrainian].
5. Horbulin, V.P., Dodonov, O.H. & Lande, D.V. (2009). *Informatsiini operatsii ta bezpeka suspilstva: zahrozy, protydiia, modeliuвання [Information operations and public security: threats, countermeasures, modeling]* . Kyiv : Intertekhnolohiia [in Ukrainian].
6. Kurban, O.V. (2016). *Suchasni informatsiini viiny v merezhevomu on-lain [Modern information wars in the online network space]*. Kyiv: VIKNU [in Ukrainian].
7. Rudnytska, U.I. (2015). Informatsiini viiny yak zasib heopolitychnoho protystoiannia [Information wars as a means of geopolitical confrontation]. *Humanitarnyi zhurnal – Humanitarian journal, 1-2*, 134-139 [in Ukrainian].
8. Babenko, Yu. Informatsiina viina – zbroia masovoho znyshchennia! Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050> [in Ukrainian].
9. Zhadka, V.O., Kharytonenko, O.I. & Poltavets, Yu.S. (Eds.). (2018). *Hybrid war and journalism. Problems of information security* . Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].

Konstantyn Marchenko, Assoc. Prof., PhD tech. sci., **Oleh Oryshaka**, Assoc. Prof., PhD tech. sci.
Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

Information Security of Human Life and Society in Conditions of War

The large-scale war started in Ukraine caused an intense surge of informational aggression and informational confrontation, the waves of which spread almost all over the world. Artificially prepared information is used as a weapon that works no less effectively than army weapons. The purpose of information weapons is primarily human consciousness and mass consciousness. Information security of human life and society in the conditions of intense information war becomes a priority task, as a guarantee of physical security.

In the information war, which in the conditions of a flarge-scale military operations in Ukraine has become no less hot, new features and peculiarities are obvious: openness and frankness of information influences; the global nature of the information war; aggravation of information clashes, disputes, disputes; intensity of information attacks; attempts to disable military and infrastructure facilities by means of information; aggressiveness of information actions; informational violence; strict restrictions on access to information; politicization of information; significant polarization of information; an increase in the share of emotional coloring and subjective interpretation relative to the share of facts.

Based on an overview of the scale of the informational impact on society and the destructive consequences, it can be argued that information is one of the weapons of mass impression.

The best ways to counter informational influences and aggression are to provide true and comprehensive information; education of the population in the form of information security courses; individual trainings, especially for responsible persons; training of information security trainers; broad propaganda and development of information culture in the information society; media education - schools and information

literacy courses for the population; learning the rules of information hygiene, prudence and legibility when contacting information. In particular, it is necessary to teach citizens critical thinking and recognition of negative informational influences, manipulation, misinformation, falsification, etc.

Information security, information war, life safety, consciousness, information influence, information aggression, media literacy

Одержано (Received) 29.03.2023

Прорецензовано (Reviewed) 31.03.2023

Прийнято до друку (Approved) 03.04.2023